

Jan Guillou

BLAUWE STER

Vertaald door Bart Kraamer

2016 Prometheus Amsterdam

1 DOOR SCHADE EN SCHANDE

Een van de dubbelgevouwen dekens had het rood-witte patroon dat typerend was voor het Vestlandet. Wazige beelden van de operatietafel, de harde blik van de vrouwelijke arts boven het witte gezichtsmasker.

Het was geen gewone operatietafel, het was de eettafel in de grote kamer en de arts was haar moeder. De beelden gingen in elkaar over tot iets wat totale chaos was, of tot niets of soms tot dromen met een soort intrige, zoals in filmjournaals, maar rustiger, zonder de schetterende muziek.

De warmte van het zand bij de steiger, het geschitter van de zon, witte zeilen die voorbij Startkobben of Telgraphholmen gleden.

Achtung! Ausweise!

De Duitse controleurs trokken zoals gewoonlijk de coupédeur met een ruk open. Toch kon je beter met de Duitsers te maken hebben dan met het gewone tuig van de Nasjonal Samling in hun belachelijke uniformen.

De ss'ers waren onverwachts in Hønefoss in de trein gestapt. Je kon het allerbest met de ss te maken hebben. Als je hen in hun eigen taal aansprak en hun rangonderscheidingstekens kende, ontwapende je hen over het algemeen gemakkelijk.

In de koffer in het bagagenet bevond zich minstens 20.000 Noorse kronen, pas gestreken, strak op elkaar gepakte biljetten onder de voering van het deksel. De koerierpost droeg ze op haar lichaam. Maar met de reisdocumenten was nooit iets mis, ze waren niet eens vervalst. Ze had het afgeleerd om bang te zijn, haar Duits werkte als een stalen schild.

Een ss Obersturmführer was een mooie jongeman, als op een van hun eigen affiches. Hij zei dat hij het liefst helemaal met haar mee zou gaan naar

Bergen, maar helaas moest hij al in Geilo uitstappen. Misschien werd zijn intimiteit veroorzaakt doordat ze vlug in het Duits praatten. Hij liet de bagage van de drie Noorse passagiers zorgvuldig onderzoeken, maar niet die van haar. Bij het afscheid salueerde hij in plaats van de Hitlergroet te maken.

De explosie! Er moest een explosie zijn geweest, ze had pijn in haar knie die ze tegen de spoorrails had gestoten toen ze viel. Een reuzenhand had haar meters weggeslingerd. De brandlucht in haar neusgaten, haar ene wang tegen scherpe steentjes op de spoorbaan, ze was blind, hoorde niets behalve een snijdende hoge toon, kon alleen de geur ruiken.

‘En de begrafenis ging voorbij als een droom in het zwart.’

De woorden hadden op een of andere manier met Karin te maken. Karin had zich van het leven beroofd. Virginia had zich ook van het leven beroofd, bijna op hetzelfde moment. *Astarte*, een slechte titel. De roman had *De etalagepop* moeten heten, zoals vanaf het begin het idee was geweest. Zakelijker, alles moest tenslotte zakelijk zijn in die tijd.

Iemand kwam haar wonden verzorgen, koud water, gesprenkelde ontsmettingsalcohol die de brandende hitte verzachtte. Iemand hield liefdevol zijn hand achter haar nek en wurmde de pillen naar binnen, daarna een glas water en al gauw was alles zwart zonder droombeelden. De tijd bestond niet.

Het kostte haar drie dagen om van de koorts af te komen, dat werd haar tenminste verteld, wat haar betrof had het net zo goed een week of een eeuwigheid kunnen zijn. Haar hoofd voelde helder, ook al waren er gaten in haar geheugen.

Ze lag alleen in het Zeilhuisje, dat was omgebouwd tot een soort privézielenkamer, alles was uit het huisje gesloopt behalve haar ziekbed, dat in het midden van de vloer stond. Het rook er sterk naar zeep, de ramen stonden open, de witte gordijnen bewogen in het zonlicht, de meeuwen schreeuwden buiten alsof het een doodgewone zomerdag aan de scherenkust was. Bij het bed stond een zelfgemaakt rek met een infuus, met brandwonden verloor je veel vocht.

Trein nummer 4352, wagon NSB 40256, vanaf de locomotief geteld nummer achtendertig. En vanaf daar was de munitie van de vloer tot het dak opgestapeld in de volgende eenentwintig wagons.

Het plan dat ten grondslag lag aan de operatie had verleidelijk perfect ge-

leken. Hetzelfde gold voor de informatie van de inlichtingendienst, er had niets mis kunnen gaan.

De munitie, het kruit en de artilleriegranaten waren per schip uit Duitsland aangekomen in Arendal, waar alles werd overgeladen in Noorse spoorwagens met als eindbestemming Finland. Alles stond vaag aangegeven als medisch materiaal op de Duitse vrachtbrieven. De informatie kwam oorspronkelijk van Milorg, het militaire onderdeel van het Hjemmefronten, maar was onderschept door de Engelsen en daarom nam de SOE de verantwoordelijkheid over.

Milorg had een informant aan de Zweedse kant. Volgens het rapport was de kwaliteit van de smeerolie in de Noorse trein zo slecht dat het risico van oververhitting in de wiellagers bestond en dat betekende brandgevaar. In Charlottenberg hadden de Zweden daarom alle raderkasten van de Noorse spoorwagens nagekeken en van nieuwe smeerolie voorzien, de trein moest tenslotte door Zweden, dat had de regering beslist, en dus lag de verantwoordelijkheid om te zorgen dat ze niet in brand vlogen bij de Zweden. In ieder geval op Zweeds gebied.

Het was dit schijnbaar triviale rapport uit Charlottenberg dat het hele plan in gang had gezet. Je kon veel van Malcolm zeggen, in een boel opzichten beantwoordde hij volledig aan het beeld dat zowel vader als oom Oscar van Engelsen had. Maar fantasie had hij.

Het idee leek geniaal toen hij het voorstelde. Trein nummer 4352 zou dus geïnspecteerd worden in Charlottenberg en zo nodig zouden de raderkasten opnieuw gesmeerd worden. Dat gebeurde in het volle daglicht, bovendien in de aanwezigheid van spoorweginspecteurs en militair bewakingspersoneel.

Maar daarna ging de vracht op weg naar Hallsberg om aan een nieuwe, naar het noorden rijdende trein gekoppeld te worden met als vertrektijd 01:45 uur. De wachttijd tot het vertrek was bijna twee uur.

Daar lag dus de mogelijkheid, gedurende de enige donkere uren rond deze tijd van het jaar. De opdracht van Team Alpha was om onder dekking van de duisternis naar wagon NSB 40256 toe te gaan en de raderkasten te saboteren, alle olie eruit te halen en te vervangen door zand. Daarna hoefden ze alleen maar lonten vanaf de raderkasten door de houten vloer van de wagon te leiden, zo nodig door een paar gaten te boren. Ze hoefden de verzegeling van de wagondeuren dus niet te verbreken.

De oververhitting in de raderkasten zou meer dan genoeg moeten zijn om de lonten te doen ontbranden naar de kruit- en munitievracht. Achteraf

zouden ze geen andere verklaring voor de ramp kunnen bedenken dan oververhitting. De klap zou ergens in het midden van het baanvak tussen Hallsberg en Krylbo komen, vermoedelijk op het platteland en in dat geval vrijwel zeker zonder menselijke slachtoffers.

Een schijnbaar perfect plan. Eenentwintig spoorwagens met munitie zouden de Duitse troepen in Finland niet bereiken. Er kon niets misgaan, verzekerde Malcolm en iedereen in de groep geloofde hem.

De opdracht van Team Bèta was om naar Krylbo te gaan onder de gewone dekmantel, een vrachtwagen met de tekens van de Blauwe Ster, eventueel met echte paarden in het zichtbare gedeelte van de vrachtruimte. Waarschijnlijk beperkte de opdracht zich tot het constateren dat trein 4352 niet in Krylbo aankwam, omdat hij op onverklaarbare wijze was geëxplodeerd op het gedeelte vanaf Hallsberg. De meldingen zouden snel per telefoon naar het station in Krylbo moeten komen, waar de verdere opdracht van Team Bèta eruit bestond te infiltreren in het stationsgebouw om erachter te komen wat er was gebeurd, liefst ook waar en wanneer.

In het ergste geval, als er tegen alle verwachting in iets mis mocht gaan, ook al was er geen enkele aanleiding om dat aan te nemen, moest Team Bèta de sabotage op het station in Krylbo uitvoeren. Anders liepen ze het risico dat ze de techniek van het rommelen aan de raderhuizen zouden verraden en daarmee de methode in het vervolg onmogelijk zouden maken. Het was van het grootste belang dat deze operatie niet ontmaskerd werd. Er zouden nieuwe munitietreinen langs dezelfde route komen.

Tot zover herinnerde ze zich alles kristalhelder, hoe Malcolm een grap had gemaakt bij het afscheid, hoe ze elkaar een hand gaven met de gebruikelijke woorden voordat de twee teams uit elkaar gingen op de zonnige en warme middag.

Maar daarna werd haar geheugen slechter. Het was in elk geval lichter geworden, het was vroeg in de ochtend toen de overkapte vrachtwagen Krylbo naderde en helemaal licht toen ze aan de overkant van het spoor tegenover het stationsgebouw parkeerden. Niemand van hen was bijzonder nerveus of opgewonden, vooral niet toen bleek dat trein 4352 niet op tijd arriveerde. Na een kwartier waren ze helemaal rustig, maar ze hadden het bevel gekregen om een uur te wachten voordat ze het stationsgebouw binnengingen om informatie in te winnen.

Daar ergens hielden haar herinneringen op, er bleven alleen onsamenhangende beelden over. Lege spoorrails, een rangerlocomotief die wagons samentrok om ze aan een binnenkomende sneltrein uit Jämtland te koppe-

len die op weg was naar Stockholm. Een vredige vroege ochtend, nog steeds koel ondanks de hittegolf.

Daarna niets. Ja, nog één ding. De angst die ze voelden toen ze trein 4352 langzaam het station binnen zagen puffen, drieëntwintig minuten vertraagd. Daar leek haar geheugen tegen een muur op te rijden. Helder tot aan dat moment, daarna niets.

Ze moest in slaap zijn gevallen, bijna alsof ze het expres deed om de uitgewiste herinneringen tevoorschijn te kunnen dromen.

Sneeuw op Høyefjell, al was het eind juni. De eerste keer dat ze bang was toen de Ole Bull aanlegde bij de steiger in Tyssebotn. Vier ns'ers in uniform hadden haar bijna de hele reis aangestaard, gefluisterd en gewezen en ze had haar tas met geld niet losgelaten. De ns'ers hadden het recht om wanneer ze maar wilden wie ze maar wilden te fouilleren of te arresteren om welke reden dan ook, of ze eigenden zich dat recht tenminste toe.

De man die vlak nadat ze op het Centraal Station van Bergen uit de trein naar Oslo was gestapt naar haar toe was gekomen, had niet de juiste woorden gezegd.

'Ik moet de groeten doen van Ola Nordmann op Finse,' had hij moeten zeggen.

Zij moest antwoorden: 'Ja, ik ken hem heel goed' en dan zou hij zijn tas naast die van haar zetten, een sigaret opsteken, iets zeggen over het weer, haar tas pakken en weggaan.

Maar hij had niet de hele zin gezegd, alleen 'ik moet de groeten doen van Ola Nordmann'.

Ze moest er verbaasd uit hebben gezien, het was een doodzonde om ook maar iets fout te zeggen in de afgesproken codesignalen.

'Dat was echt een heel vreemde begroeting,' had ze geantwoord.

'Ja, maar mag ik u een sigaret aanbieden,' probeerde hij.

'Echt niet!' snoof ze en ze liep met klepperende hakken weg.

Vlak bij de linkeruitgang van de centrale hal ging ze langzamer lopen en keek snel over haar schouder. De Gestapoman, of misschien was hij van de staatspolitie, was al bij een andere jonge vrouw gaan staan die even verbaasd leek te reageren op de eigenaardige boodschap.

Er was maar één ding dat ze kon doen. Rustig het station uit lopen, absoluut niet rennen, absoluut niet omkijken. En de veerboot naar Tyssebotn nemen.

Een marteling. Vrijwel niemand kon een marteling langer dan achten-

veertig uur verdragen. Maar je moest het achtenveertig uur volhouden om je kameraden de tijd te geven weg te komen. Dat hoorde bij de basisopleiding. Net als het binnensmokkelen van een verkeerd detail in de code waardoor die een waarschuwing werd. Iemand was gemarteld, iemand had Ola Nordmann juist gezegd, van alle onwaarschijnlijke namen, maar had 'op Finse' weggelaten en bovendien dat met de sigaret veranderd.

Zo moest het zijn gegaan. En als ze het verkeerd had, dan had ze zich strikt aan de instructies gehouden, aan wat ze had geleerd. De tas voelde loodzwaar onderweg naar de Duitse Kade, als die nog steeds zo heette. Maar de bezettingsmacht had natuurlijk geen reden om de naam te veranderen.

Maar daarna aan boord van de Ole Bull die onaangename klotzakken in ns-uniformen, 'Hirdmannen' of 'hulpagenten' godbetert. En ze waren blijven zitten, aanlegsteiger na aanlegsteiger, terwijl de veerboot langzaam leger werd. Toen ze bij Tyssebotn waren, waren alleen zij en vier andere passagiers nog over. En de Hirdmannen.

Ze overwoog aan boord te blijven, om hen uit te zitten, zo nodig helemaal terug naar Bergen. Nee, dat zou dom zijn, ze had een legitieme reden om in Tyssebotn te zijn. Ze verstijfde van angst toen de vier opstonden en dichterbij kwamen. Na de loopplank fluisterde een van hen iets over wat jongedames zoals zij echt nodig hadden en toen grijsden zijn kameraden. Dat was een opluchting, ze hadden haar niet als een verdachte gezien, maar alleen als een seksueel object. De idioten.

Bij de aanlegplaats hadden ze bovendien een 'stationnetje' met de zonnekruisvlag, ze waren blijkbaar de enige vertegenwoordigers van de bezettingsmacht op Osterøy, ze moesten vier ongeduldig wachtende kameraden aflossen.

Grootmoeders haar was nog steeds heel mooi, wel grijs natuurlijk, ze was tenslotte over de tachtig. Er was niets van de koperrode kleur over, maar haar haar was dik en donkergrijs, strak over haar slapen getrokken en met de lange krachtige vlecht die helemaal tot op haar achterwerk bungelde. En ze was blootshoofds, dat was een ongebruikelijke stijl voor oudere vrouwen op het eiland, misschien was het haar bijzondere esthetica, ze droeg een van haar eigen truien met verschillende blauwe nuances, waarbij de kleuren berekenend goed harmonieerden met haar haar en ijsblauwe blik, compleet helder.

Op Frøynes boog je voor grootmoeder. Daarna volgde de omhelzing, hard, woordeloos.

Ze woonde nog steeds in het langhuis dat vader natuurlijk in de Vikingstijl

had laten bouwen. De ene drakenkop aan de linkernok zag er wat toegetakeld uit door weer en wind.

Ze moest vertellen wat er aan de hand was. Ze hadden zoals gebruikelijk in stilte gegeten. Daarna gingen ze bij het haardvuur zitten en ze vertelde plichtmatig het laatste nieuws over de familie in Saltsjöbaden, wat niet veel was omdat ze elkaar veertien dagen geleden nog hadden gezien. Ze deed haar de groeten van iedereen, prees de gedroogde vis en de schapenbouten. Het haardvuur knetterde en plofte af en toe, ze stookten vooral sparrenhout op Frøyenes, en grootmoeder Maren Kristine zweeg zoals gewoonlijk. Geen onnodig woord was ooit over haar lippen gekomen, ze sprak als in een Viking-saga. Vader had soms, onbewust of niet, geprobeerd die stijl te imiteren.

‘Allerliefste grootmoeder, er is iets heel ernstigs wat ik van u moet vragen,’ probeerde ze, maar ze raakte de draad kwijt en wist niet hoe ze verder moest gaan.

Een lange stilte.

‘Het is een moeilijke tijd. Een slechte tijd voor het land, een slechte tijd voor de Noren. Een betere tijd om ernstige dingen te bespreken is er niet,’ zei grootmoeder ten slotte op haar gebruikelijke laconieke toon.

Opnieuw een lange stilte. Ze moest het er nu gewoon uitgooien.

‘Ja, ik moet bekennen... nee, ik moet lieve grootmoeder om een gunst vragen. Niet zomaar een gunst maar een die levensgevaar met zich meebrengt.’

Ze raakte de draad weer kwijt, ze had het gevoel dat ze zich in de nesten had gewerkt, vond dat ze zich in bedektere termen uit had kunnen drukken. En je kon nooit weten wat grootmoeders strenge god ervan vond als het om morele kwesties ging. Haar god kon net zo goed bij de Nasjonal Samling horen als bij het Hjemmefronten, in beide gevallen om even onbegrijpelijke redenen voor de niet-gelovige.

Stilte, het haardvuur knetterde, grootmoeders gezicht was ondoorgrondelijk. Wie haar niet kende, zou de stilte kunnen opvatten als twijfel of afkeuring. Maar waarschijnlijk zocht ze alleen naar de korte, precieze formulering.

‘Ik ga al door het dal van de schaduw van de dood. Mijn leven was goed. Maar jouw gezelschap zou moeilijk zijn als het niet voor een goede zaak was.’

Ze dacht na, dat gaf niets. Grootmoeder verwachtte niets anders dan goed doordachte mededelingen, zonder haast.

‘Daar bij de deur, lieve grootmoeder,’ begon ze en ze haalde diep adem om alles zonder te aarzelen in één keer te kunnen zeggen, ‘is een verlengde plank. Daaronder wil ik geld en documenten verstoppen. Iemand van het Hjemmefronten, een man of vrouw, jong of oud, zal over een of twee weken naar

Frøynes komen. De woorden zullen zijn: “Ik breng de groeten van iemand die nooit op de Ran heeft gezeild maar wel op de Bedoeïen.” Exact die woorden, geen andere woorden. En niet in een andere volgorde. Dan moet grootmoeder antwoorden: “Ik heb op de Ran gezeild maar nooit op de Bedoeïen” en de man of vrouw zegt dan: “Het is goed om met vrienden van Noorwegen te zeilen.” Dat is alles. Die persoon is gekomen om wat onder de plank ligt verstopt op te halen. Ik kan de woorden opschrijven als grootmoeder dat wil, een papiertje verdwijnt heel gemakkelijk in het haardvuur als de verkeerde mannen op de deur bonken.’

Het duizelde haar nadat ze dat had gezegd. In feite had ze haar eigen oma, een vrouw van over de tachtig, betrokken bij het allerillegaalste werk van het Hjemmefronten. Was het waanzin, meedogenloosheid of allebei?

Dat het antwoord op zich liet wachten, was geen reden tot bezorgdheid. Het gezicht van grootmoeder was zoals altijd ondoorgrondelijk terwijl ze strak in het langzaam dovende vuur staarde.

Toen ze eindelijk antwoordde glimlachte ze, dat was ongewoon.

‘Je vertrouwen verwarmt me. Trots ben ik op je. En voor woorden over leven en dood heeft het geheugen geen papiertjes nodig.’

Zo had ze altijd gesproken. Jaren geleden al, in de vrolijke tijd van de jeugdzomers toen iedereen wilde dat ze op grootmoeders knie ging zitten zodat ze hen samen op de foto konden zetten, het liefst met de haren los – jammer dat er in die tijd geen kleurenfoto’s waren –, had ze zo gesproken, zelfs wanneer ze grappen maakte, wat maar heel zelden voorkwam.

Wat nog ongebruikelijker was, was dat ze zich vooroverboog en zonder iets te zeggen begon te strelen. Haar smalle, knokige hand bewoog zich op en neer over haar blote onderarm, het was absoluut een erotisch gebaar, compleet absurd, het moest een nachtmerrie zijn.

Het was tante Christa die haar streelde om haar te wekken. Johanne werd wakker doordat ze schreeuwde.

‘Sst, sst, ik ben het maar, niet bang zijn, je bent thuis bij ons op Sandhamn,’ troostte tante Christa. ‘Ingeborg zei dat het tijd voor je was om even rechtop te zitten. En als je het aankunt, kan ik meteen je haar knippen.’

‘Sorry, ik had een heel realistische droom.’

‘Waar was je dan... nee, wacht! Denk er niet aan, vergeet dat ik het vroeg!’

‘Het was niets schokkends, ik was op Osterøy met grootmoeder. Ja, toen grootmoeder een toenaderingspoging deed door mijn arm te gaan strelen werd ik een beetje bang. Maar u was het maar, tante Christa. En ik droomde in het Noors *aber nun ist noch Ordnung!*’

Ze lachten opgelucht. Tante Christa had nooit Zweeds of Noors geleerd.

De infuusfles was weg, er stond een waterkaraf op het nachtkastje waar het rekje had gestaan. Ze probeerde voorzichtig haar benen over de rand van het bed te zwaaien en ging rechtop zitten, een beetje wiebelig, maar de duizeligheid trok snel weg.

Tante Christa zette haar resoluut in het tuinmeubel aan de achterkant van het langhuis en legde kammen en twee scharen op de tafel voor hen. Ze zei dat het een genoegen zou zijn om nog een keer een fatsoenlijk kapsel uit de vrolijke jaren twintig te maken.

Johanne protesteerde zwakjes, ze had foto's uit die tijd bekeken toen vrouwen eruit moesten zien als platborstige 'garçonner' met haar dat als een kleine kokette helm op hun hoofd lag.

Maar er viel niet veel tegen in te brengen. Het meeste haar aan de linkerkant van haar hoofd was weggebrand, er staken alleen hier en daar kleine rode plukjes tussen de korsten uit. Het zou minstens vijf weken duren voor het genezen was, en meerdere maanden voor het haar weer aangegroeid was. Ze moest gewoon bij het begin beginnen, aan allebei de kanten, bovendien was dat het strenge voorschrift van de dokter, net als veel zoute baden de komende tijd, zonder badmuts.

'Waar is Mutti, ik heb haar niet meer gezien sinds ik ben aangekomen. En hoe ben ik hier trouwens gekomen?'

Tante Christa liet de schaar zakken, ze zag er oprecht verbaasd uit.

'Herinner je je dat niet?'

'Nee, er is iets mis met mijn geheugen, ook met mijn gehoor, ik hoor alleen door mijn rechteroor.'

'Ja, je trommelvlies is gebarsten, dat duurt ook een paar weken voor het genezen is. Maar weet je helemaal niet meer wat er gebeurd is?'

'Ik herinner het me deels. Ik herinner me bijvoorbeeld de dag ervoor, ik neem tenminste aan dat het de dag ervoor was... wanneer ben ik hier gekomen?'

'20 juli.'

'All right, dan herinner ik me de dag ervoor, tot op een bepaald moment. Maar hoe ben ik hier gekomen?'

Tante Christa ging weer verder met knippen en wachtte even voordat ze antwoord gaf.

'Je kwam half bewusteloos aanwankelen langs het strand op Skärkarls-hamn. Hans Olaf en Carl Lauritz renden naar je toe en hebben je het laatste stukje geholpen.'

‘Kwam ik lopend? Helemaal alleen?’

‘Ja, met een donkere zonnebril op, een vreemde kunstenaarsalpinopet en een soort sjaal.’

‘En daarna?’

‘Mutti kleepte zich bliksemsnel om en veranderde zich in de magische chirurg, we hebben urenlang geopereerd op de eettafel.’

‘Ja! Dekens met rood-witte patronen uit het Vestlandet.’

‘We hadden een bed gemaakt van dubbelgevouwen dekens, ja.’

‘En daarna? Ik ben bewusteloos geweest, koorts, raar gedroomd. Maar waar is Mutti, waarom heb ik haar niet gezien?’

‘Zij of ik zijn om de vier uur bij je geweest. Je weet vast wel het een en ander van brandwonden, na al die cursussen.’

‘Waar is Mutti nu?’

‘Op dit moment slaapt ze, ze slaapt veel met deze hitte.’

Het gesprek viel stil. Tante Christa concentreerde zich op het knippen, ze wakte in elk geval de indruk dat ze precies wist wat ze deed.

Johanne wist niet goed of ze het gesprek voort moest zetten.

‘Ijld ik?’ vroeg ze ten slotte. ‘Heb ik iets verteld wat raar overkwam?’

‘Jawel. Maar in het Engels.’

Tante Christa's toon sprak boekdelen. Ze had een manier om het woord *Engels* te benadrukken die maar al te veel leek op die van haar man, oom Oscar, die alles wat Engels was en alle Engelsen haatte.

Tante Christa knipte en kamde een tijdje zonder dat ze iets zeiden. Natuurlijk hingen er veel vragen in de lucht. En het waren geen makkelijke vragen.

Alleen het geluid van de schaar, rood haar dat zich in hopen op het grind verzamelde.

‘Het verslag luidt als volgt,’ zei tante Christa ten slotte, ze vermaakte zich er vaak mee om de soms overdreven militaire toon van haar man te parodiëren.

De inhoud van het verslag was zowel bondig als impliciet. De kranten hadden de afgelopen dagen veel geschreven over wat ze de knal in Krylbo noemden, maar ze behandelden de zaak als een ongeluk. Er werd niets gezegd over sabotage. Er was een theorie over brand doordat een wiel van een wagon op een of andere manier te warm was geworden, frictie in een raderkast, wat dat ook mocht zijn.

Maar je wist natuurlijk niet wat er wel of niet geschreven mocht worden van de censuur. Oscar had de situatie op zijn gebruikelijke geen tegenspraak duldende manier uitgelegd. Degene die de dag na de explosie in Krylbo half

bewusteloos met zware brandwonden langs Skärkarlshamn kwam lopen, was iemand die liever haar leven riskeerde dan dat ze naar een gewoon ziekenhuis ging. Dus was hun nichtje gewond geraakt bij een gebeurtenis die de overheidsinstanties heel hoog opnamen. De dag na Krylbo, zoals gezegd. Er was niets bekend over een andere explosie op dat tijdstip. Dus riskeerde Johanne nu de doodstraf en de anderen van de familie lange gevangenisstraffen wegens het beschermen van een misdadiger. De familie zou natuurlijk één front vormen. De aangeefmaatschappij hadden ze achter zich gelaten in '35. Dat was de situatie.

‘En Papi,’ vroeg ze, ‘wat vond hij?’

‘Het gebruikelijke. “Nu hebben we het er niet meer over”, je kent het.’

De onvermijdelijke vraag hing in de lucht.

Moest ze het uit zichzelf doen of moest ze tante Christa dwingen om de vraag rechtstreeks te stellen?

Alleen het geluid van de schaar. Haar hoofd begon koud aan te voelen. Een gakkende zilvermeeuw zeilde laag over het grasdak van het langhuis.

‘Ja,’ zei ze ten slotte. ‘Krylbo was sabotage. Ik was er, ik zit bij een sectie van het Hjemmefronten die samenwerkt met de SOE, dat betekent Special Operations Executive. Na 9 april werkte ik als koerier in Noorwegen, maar een paar maanden geleden werd ik gesnapt en moest ik een nieuwe opleiding krijgen. En nu dit in Krylbo. Maar eigenlijk moet ik helemaal niets vertellen, dat is tegen de regels. Wie ervan weet is in feite medeschuldig.’

De schaar knipte drie keer voordat tante Christa hem langzaam en beheerst op de tuintafel legde en het volgende moment verloor ze volledig haar beheersing, wierp zich om de hals van Johanne en huilde terwijl ze verzekerde dat niets haar trotser had kunnen maken, niets ter wereld was belangrijker dan het verslaan van Duitsland, nee niet *Duitsland*, niet haar Duitsland maar nazi-Duitsland, en Johanne moest echt hebben begrepen waarom, nietwaar?

Het leek een overdreven reactie, vooral van de altijd zo beheerste en koel analyserende tante Christa, ‘de oude verstokte bolsjewiek’ zoals Mutti haar noemde. Hun voortdurende ruzie over sociaaldemocratie of bolsjewisme was al dertig jaar aan de gang. Johanne kon zich niet herinneren dat ze tante Christa ooit had zien huilen, behalve dan misschien uit ontroering of sentimentaliteit. En nu deze wonderlijke uitbarsting. Hoe ging je daarmee om?

‘Kom kom, tante, “Polen is nog niet verloren”,’ probeerde ze te troosten terwijl ze over de rug van de snikkende vrouw streelde zoals je een kind troost en inzag hoe fout die oude Duitse uitdrukking op dit moment klonk. Als er dit jaar iets echt verloren was, dan was het Polen.

‘Wat ik bedoelde,’ probeerde ze het goed te maken, ‘is dat we de hoop niet op moeten geven, ons verzet niet op moeten geven.’

Tante Christa maakte zich voorzichtig los uit de omhelzing, pakte een kanten zakdoek, droogde haar tranen en glimlachte verlegen.

‘Er is blijkbaar het een en ander dat je niet weet,’ zei ze terwijl ze haar kammen en scharen verzamelde. ‘Maar morgen gaan jij en ik een lange wandeling maken en dan zal ik het vertellen.’

Ze kwam overeind, rekte zich uit alsof ze haar waardigheid wilde herstellen en begon naar het Dalhuisje te lopen, waar zij en oom Oscar zoals gewoonlijk hun zomerverblijf en reisbibliotheek van hadden gemaakt. Maar ze bedacht zich en keerde terug.

‘Snel een duik nemen, meisje, strenge orders van de dokter. En geen badmuts!’ beval ze bij wijze van grap en daarna draaide ze zich weer om.

Johanne bleef onthutst en piekerend achter. Waar kon dat in vredesnaam over gaan? ‘Het een en ander’ dat ze niet zou weten? Het kon niet over oorlogsgeheimen gaan. Die kende zij beter dan alle anderen in de familie. Nou, misschien met uitzondering van haar zusje die op een onbekend adres en met een onbekende functie voor de Zweedse inlichtingendienst werkte. Maar Rosa zei er nooit iets over.

Ze hield op erover na te denken toen ze voelde hoe het zweet over haar rug liep en het nachthemd rond haar lichaam kleefde. Het kwam niet langer door de koorts, het was de warmste zomer in honderd jaar, of iets dergelijks. Een week geleden was het 38 graden in de schaduw geweest aan de lijzijde achter het langhuis.

Bij de steiger gooide ze haar badjas uit en dook snel in het water omdat ze naakt was. De badgasten op het strand in Skärkarlshamn waren nauwelijks honderd meter verderop.

Ze zwom met langzame slagen zo lang als ze kon onder water in de schaduw van de romp van de Bedoeïen. Toen ze weer in het licht kwam, zag ze kleine platvissen verschrikt alle kanten uit schieten, weg van de bedreigende schaduw van de witte walvis daarboven. Moby Dick was misschien wel een vrouw, wat irritant voor kapitein Ahab, dacht ze terwijl ze naar de oppervlakte kwam en gulzig naar adem hapte.

Haar hoofd voelde koud zonder het lange haar, ze zag er waarschijnlijk uit als een zeehond. Dat was de reden waarom Strindberg zijn ongewoon kleine hoofd liever niet ontblootte wanneer hij hier in Sandhamn met Zorn en Albert Engström zwom, hij beweerde dat hij eruitzag als een zeehondje wanneer zijn hoofd nat was. Of was het een van zijn vrienden die hem plaagde?

Ze dook weer onder de schaduw van de Bedoeïen en zwom naar het badtrapje dat ze aan de voorste caisson van de steiger hadden gebouwd, een nieuwigheid dit jaar, naar beweerd werd een concessie aan sommige vrouwen in de familie die liever niet van de steiger doken.

Ze hing even aan haar onderarmen aan het badtrapje en hijgde van de inspanning. Helemaal hersteld was ze dus nog niet. Maar het koude water leek haar geheugen evenzeer op te frissen als haar lichaam.

Trein 4352 gleed langzaam het station binnen. Ze staarden alle drie verstijfd van schrik naar wagon NSB 40256. Ze zagen rook door de dakventilator en de houten wanden van de wagon dringen. De brand was begonnen, maar later dan gedacht. Eerst stelde iemand een draagbare springlading met een timer voor. Nee, die zou worden gevonden. Haugli, als dat tenminste zijn naam was, gaf haar een rubberen knijpzak gevuld met benzine en duwde haar naar buiten, zij droeg tenslotte een uniform. Ze liep over het spoor alsof ze een taak ging uitvoeren, rustig zolang ze vanuit het stationshuis gezien kon worden. Daarna rende ze. De trein bewoog nog steeds toen ze de punt van de knijpzak in een kier duwde en de benzine erdoor spoot, ze gooide het lichtrode bolletje weg – dat normaal gesproken bij een klysma werd gebruikt –, rende een tiental meter weg en dwong zich om weer rustig terug naar de vrachtwagen te lopen terwijl ze een kaartentas bekeek en de pet van haar uniform goed deed.

Toen maakte ze de fout, haar herinneringen waren nu compleet helder. Ze kon zich niet inhouden, ze draaide zich om om te zien of het gelukt was. Ze zag nog net dat de vlammen al door de wanden van de wagon kwamen. Toen werd alles zwart.

Pijn in haar ene knie, haar gehoor uitgeschakeld en vervangen door een zingende hoge toon in haar oren. Verblind. Maar ze voelde geen pijn aan haar gezicht. De geur van verbrand haar.

Het vervolg kon ze zich niet rechtstreeks herinneren, ze kon het alleen proberen te reconstrueren. Na de eerste grote detonatie in wagon NSB 40256 volgde er een reeks kleinere explosies en daarna nog een heel krachtige. De paniek verspreidde zich, mensen renden heen en weer, ze moest een van de velen zijn geweest die tegen de grond waren geslagen door de drukgolf van de eerste of de tweede grote explosie. Haugli en M moesten er net zo uit hebben gezien als alle andere Zweden die in de chaos gewonden probeerden te redden.

Ze lag in de vrachtruimte bij het paard onderweg naar Sala, maar bewusteloos. Zo moest het zijn gegaan.

Ze wilde zich niet nog meer herinneren, niet op dit moment. Dook weer onder in het koele, genezende water. Maar deze keer zonder zich in te spannen. Er waren hier geen broers meer met wie ze moest wedijveren.

Mutti las haar de les omdat ze naakt had gezwommen toen ze naar het huis kwam. Er waren vlakbij mensen op het openbare strand, beweerde ze. Ze hielden elkaar lang vast.

‘Mijn dappere meisje,’ fluisterde Mutti in het Noors.

‘Mijn verstandige moeder en bekwame chirurg en redder,’ fluisterde ze terug in het Duits. Dat was alles.

Bij het avondeten was alles net als anders. Of het was eerder absurd gewoon, alsof er helemaal niets was gebeurd.

Al gebruikte vader de eerste toast om de ‘zieke’ welkom terug aan de eettafel te heten en haar een compliment te geven over haar nieuwe, praktische kapsel.

Ze aten buiten op de veranda. Koude gepocheerde vis met nieuwe aardappels, mayonaise en een salade, met erbij een riesling trocken, ingemaakte perziken met slagroom en eiswein als nagerecht. Mutti waarschuwde haar om niet te veel te eten nadat ze drie dagen op bouillon had geleefd. Ze hadden het zoals gebruikelijk over zeilen omdat de regatta eraan kwam en Carl Lauritz grote verwachtingen had. Oom Oscar analyseerde zoals gebruikelijk de strategische situatie. Helene wilde prompt het Zeilhuisje terug zodat ze haar spullen erin kon zetten, als het kon. Johanne had er niets op tegen om naar een van de gastenverblijven in het grote huis te verhuizen.

De warmte bleef in de lucht hangen na de schemering.

Vader en oom Oscar zaten al snel alleen in de zomernacht met hun sigaren en hun grog. Alles was net als anders.

Johanne zweette die nacht in haar krappe kooi, sliep slecht en had half slapend nachtmerries over een nachtelijke autotocht tussen Sala en Stockholm, ze mocht niet te laat komen en ook niet te vroeg, maar ze moest exact om 08:00 uur bij het vertrek van de Waxholm I zijn, de minst drukke boot van de week naar de buitenste scherenkust omdat het maandagochtend was. Ze hadden morfine om de pijn mee te verzachten. Net zoals ze blauwzuurpillen hadden om te sterven, of was dat alleen maar opschepperij van de mannen.

Na de ochtendduik en het ontbijt kwam tante Christa in wandelkleding anno dazumal Johanne ophalen. Ze hadden tenslotte een afspraak gemaakt, zei ze veelbetekenend.

Ze liepen over de houten vlonders langs het strand naar Troville, de bos-

weggetjes die het eiland in liepen zouden ondraaglijk warm zijn geweest. Tante Christa droeg een parasol, absoluut een parasol en niet bedoeld tegen de regen. Hij was van roze zijde met witte en pistachekleurige franjes langs de rand. Ze zag eruit als een ingekleurde foto uit de jaren twintig of nog vroeger. Iemand anders dan zij zou er belachelijk uit hebben gezien in die uitdossing.

Het leek alsof ze het alleen maar over literatuur wilde hebben. Ze had een paar boeken van Johanne geleend, geschreven door ‘de zelfmoordenaars van het jaar’. De uitdrukking klonk vermoedelijk minder grof in het Duits dan die in het Noors of Zweeds zou hebben geklonken.

‘Ik moet tot mijn verbazing toegeven dat ik onder de indruk ben van je Engelse vriendin, haar manier van formuleren is echt heel trefzeker, voor-al...’

‘Vriendin is te veel gezegd, maar ze was een goede vriendin van oom Sverre tijdens zijn Engelse ballingschap.’

‘Nou ja, ze had er een heel vriendelijke opdracht in geschreven, wenste je veel succes met je literatuurstudie.’

‘Dat is niet zo vreemd als het kan lijken. Oom Sverre heeft mij en een klasgenoot mee op reis genomen toen we ons examen hadden gehaald, eerst Parijs en toen Londen, een betere reisleader hadden we niet kunnen hebben; alle deuren stonden voor hem open.’

‘Ja, dat herinner ik me. Onbegrijpelijk dat Lauritz twee jonge studentes zomaar met Sverre nota bene op reis liet gaan, ik wist tenslotte hoe hij in Berlijn leefde.’

‘Ja, maar zoiets zou lieve Papi zich nooit voor kunnen stellen.’

‘Nee, natuurlijk niet, “daar praat je niet over”, daar fantaseer je niet eens over. Heb je je maagdelijkheid trouwens verloren op die reis?’

‘Vindt tante Christa dat niet een beetje indiscrete vraag?’

‘Jawel, maar niet tussen progressieve vrouwen zoals wij. Hoe dan ook, terug naar die Engelse schrijfster, Sverres vriendin dus. Mijn Engels is een beetje roestig, maar we hebben woordenboeken in het huisje en de grappigste formulering, echt de grappigste, vind ik deze: “A woman must have money and a room of her own if she is to write fiction.” Jij hebt het allebei.’

‘Ja, maar ik ben literatuurwetenschapper, geen schrijver.’

‘Kan zo zijn. Maar ik denk dat een eigen kamer en geld voor elke vrouw praktisch zijn om te hebben of ze nu modistes of saboteurs zijn. Maar ik moet zeggen dat ik dat spel met mannelijke en vrouwelijke identiteit in het tweede boek ook waardeerde. Daar staat ook een opdracht voor jou in, zag ik.’